

Studenci o relacjach z Innym/Obcym

Streszczenie: W artykule przedstawiono wyniki badań dotyczące definicyjnego ujęcia Innego/Obcego, źródeł wiedzy oraz osobistych doświadczeń badanych, odnoszących się do osób od nich odmiennych.

W pierwszej części artykułu zostały przytoczone definicje Innego/Obcego w ujęciu różnych autorów oraz ukazano różnicę tych dwóch kategorii pojęciowych. W dalszej części opracowania przedstawione zostały negatywne reakcje społeczeństwa na inność/obcość ze szczególnym uwzględnieniem postaw rasistowskich i ksenofobicznych. Zaprezentowane zostały wyniki dotychczasowych badań ukazujących skalę pejoratywnych zachowań wobec Innych/Obcych w społeczeństwie polskim.

W trzeciej części opracowania przedstawiono wyniki autorskich badań dotyczące relacji studentów Uniwersytetu Rzeszowskiego i Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej w Jarosławiu z Innymi/Obcymi, będących częścią ich najbliższego otoczenia, w tym studenckiego. Analiza wyników badań stanowi próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie: „Kim jest Inny/Obcy w percepcji studentów?” oraz „Jakie są relacje badanych z Innymi/Obcymi?”.

Słowa kluczowe: odmienność kulturowa, różnorodność kulturowa, inny, obcy, tolerancja

*Trzy możliwości stały zawsze przed człowiekiem,
ilekroć spotkał się z Innym:
mógł wybrać wojnę, mógł odgradzić się murem,
mógł wybrać dialog*

Ryszard Kapuściński (2006, s. 67)

Wstęp

Postępujący proces globalizacji i związana z nim możliwość swobodnego przemieszczania się ludzi wpływa znacząco na ruchy migracyjne między społeczeństwami i umożliwia „kontakt kulturowy”, który implikuje spotkanie z Innym. Jesteśmy obecnie świadkami gwałtownego wzrostu liczby relacji międzyludzkich z Innymi. Jakość i klimat świata, w którym żyjemy, zależy – jak podkreśla Alina Szczurek-Boruta (2013, s. 134) – od przebiegu i jakości tych relacji. Kontakty społeczne i sposób postrzegania Innych/Obcych odgrywa zatem ważną rolę w procesie tworzenia społeczeństwa wielokulturowego.

Funkcjonowanie człowieka w środowisku wielu kultur stanowi obecnie pewną formę dialogu między różnymi grupami czy jednostkami. Dotyczy to zarówno imigracji obcokrajowców do Polski w celach zarobkowych i edukacyjnych, jak i reemigracji Polaków, którzy podczas pobytu za granicą zdobyli nowe doświadczenia w środowisku międzykulturowym, ale w kraju czują się wyobcowani. Nabyte przez jednostkę kompetencje wielokulturowe pozwalają zrozumieć „Innego/Obcego” i współpracować w innej kulturze organizacyjnej.

Uznając ważność problematyki dotyczącej relacji z Innym/Obcym, celem niniejszego opracowania autorki uczyniły poznanie i opis sposobu postrzegania przez studentów „Innych/Obcych” funkcjonujących w ich otoczeniu. W trakcie badań sondażowych przeprowadzonych w oparciu o autorski kwestionariusz ankiety poszukiwały odpowiedzi między innymi na pytania o rodzaj inności i obcości doświadczanej w grupie badanych studentów oraz o ich relacje z Innymi/Obcymi.

W artykule przeanalizowane zostały wyniki autorskich badań ukazujące doświadczenia badanych studentów w relacjach z Innymi/Obcymi, do których najczęściej zaliczają oni osoby z innych kręgów kulturowych i etnicznych, osoby niepełnosprawne, odmiennej orientacji seksualnej itp. Pytanie o Innego/Obcego jest w przekonaniu autorek pytaniem ważnym, wpisującym się w społeczne i edukacyjne wyzwania zarówno współczesności, jak i przyszłości. Analiza odpowiedzi studentów na pytanie o to, kim jest dla nich „Inny/Obcy”, umożliwiła poznanie ich opinii na temat tego, co oznacza w dzisiejszym świecie bycie innym, odmiennym, obcym lub różnym, oraz wnioskowanie o relacjach z osobami odmiennymi od nas.

Obcość *versus* inność

Analizując pojęcia inności i obcości, należy zastanowić się nad tym, co oznaczają obie kategorie. W literaturze przedmiotu jako inne, obce określa się często osoby odmienne kulturowo, chore, niepełnosprawne, bezdomne, innej płci, innej orientacji seksualnej, innej wiary itp. (Dziewięcka-Bokun i Śledzińska-Simon, 2010). Pojęcia te jednak – pomimo że bywają traktowane jako synonimy i używane zastępczo jako posiadające podobne cechy i negatywne zabarwienie – nie są tożsame.

„Obcy” według *Współczesnego słownika języka polskiego* to osoba, która nie należy do czegoś, znajduje się poza sferą czyichś zainteresowań, czyjegoś doświadczenia wiedzy; niewłaściwy komuś”. „Obcy” to „osoba nie należąca do jakiejś grupy, środowiska, rodziny; obywatel innego państwa” (Dunaj, 1996, s. 632). Z kolei słowo Inny oznacza „nie ten (sam), nie taki (sam); drugi, dalszy; odmienny, zmieniony” (Sobol, 1993). Obcość jest zatem pojęciem często stosowanym wobec osób nieznanymi, wrogów, pochodzących z innych kultur, wobec każdego, kto nie został jeszcze przez nas dobrze poznany. Inność określana jest jako „wyraźne odróżnianie się od reszty elementów, obiektów tego samego rodzaju” (Dunaj, 1996, s. 323). Inny w myśl definicji słownikowej oznacza również każdą osobę różniącą się od nas pod jakimś konkretnym względem (Kopaliński, 2014).

Kategorie inności oraz Innego rozważane są na kartach licznych rozpraw naukowych w kontekście socjologicznym, socjologiczno-historycznym i psychologicznym; pojęciami tymi interesują się językoznawstwo, pedagogika oraz nauki o wychowaniu. To szerokie spectrum spojrzenia badawczego powoduje, że trudno sformułować ich precyzyjną, a obejmującą wszystkie aspekty naukowej refleksji definicję. „Inność może przejawiać się jako cecha przeciwna do cech posiadanych przez ogół lub jako cecha burząca stereotypowy obraz danej kategorii. Inność to też właściwość drugiego człowieka, stanowiąca odrębną i wyróżniającą go cechę. Wśród ludzi często taka cecha wzbudza negatywne emocje (np. wrogość, nienawiść, strach) i uprzedzenia wobec jednostek lub rzeczy ją posiadających (...)” (Bogdanowska-Jakubowska, 2015, s. 9).

Zdaniem Bernharda Waldenfelsa „nie ma Obcego jako takiego; jest natomiast określony Obcy, który wydaje nam się obcy z uwagi na coś trzeciego, co działa jako miara tej obcości” (Chromiec, 2004, s. 25). Obcy według cytowanego autora to jednostka, która różni się wyglądem, zachowaniem, językiem, z którą bezpośrednio lub pośrednio kontakty wywołują trudności

w jednoznacznej kategoryzacji, co może prowadzić w konsekwencji do trzech sytuacji: obojętności, fascynacji i wrogości (Chromiec, 2004, s. 25).

Zdefiniowanie, kto to jest Obcy i co to jest obcość, okazuje się stosunkowo trudne, chociaż istotne mogą tu być socjologiczne i kulturowe kategorie otwartości i zamknięcia społeczeństw na obcość i inność. Zdaniem Jacka Warchały (2019) obcym w odbiorze społecznym staje się ten, kto jest właśnie tak doświadczany, określany i odbierany przez otoczenie, w którym przyszło mu funkcjonować. Obcym, jak pokazują badania etnologów, może być nawet ten, kto jest nam bliski, a jednak z jakiegoś względu uznawany został przez nas za obcego (Warchała, 2019, s. 269).

Z kolei Georg Simmel skategoryzował dwa typy pojęcia Obcy: pierwszy z nich to Obcy znany znajdujący się fizycznie wewnątrz grupy uznanej za własną. Obcy znany to przede wszystkim grupa odmienna kulturowo, żyjąca w grupie swoich, lecz stanowiąca grupę liczebnie mniejszą. Z kolei druga kategoria Obcego to Obcy nieznan, przybywający spoza grupy swoich. Inaczej określany jest jako Obcy zewnętrzny, czyli ten, który jest członkiem innej grupy społecznej, kulturowej lub narodowej (Szydlak i Nowicka, 1996, ss. 185–187).

O ile w przypadku Obcego możemy mówić o braku przynależności do tej samej grupy, zatem nieprzewidywalność jego działań może być uzasadniona i może budzić nasze obawy, o tyle w sytuacji pojawienia się Innego możemy mówić o jednostce wyróżniającej się spośród członków tej samej społeczności. Obce państwo, język, literatura czy kultura są nieznanne i nowe, mogą zatem wzbudzać lęk. Inny jednak nie powinien wprawiać nas w zaniepokojenie, ponieważ nie jest obcy, tylko różni się od nas (Warchała, 2019, s. 273–274).

Granice między Obcym a Innym wyznaczają pozytywne bądź negatywne konotacje różnorodności wraz z towarzyszącymi jej reakcjami emocjonalnymi. Inny pozytywnie wartościowany nie jest Obcym, może nawet stać się „swoim”. Inny wartościowany pejoratywnie może zaś stać się Obcym, gdy jego egzystencja jest niepokojąca lub zagraża poczuciu bezpieczeństwa (Szwed, 2003, s. 53).

Z punktu widzenia socjologicznego każdy człowiek, z którym nie wchodzimy w relacje interpersonalne, może zostać uznany przez nas za Obcego. Obcym będzie zarówno jednostka, z którą nie łączy nas żadna więź społeczna, jak i jednostka, która znacznie różni się od nas rasowo czy kulturowo. Istotny dla socjologów jest jednak fakt, że „obcość”, o której mowa, ujawnia się dopiero w momencie bezpośredniego spotkania z daną osobą (Benedyktowicz, 2000).

Bazowym punktem analizy opozycji Inny–Obcy jest socjologiczny podział na grupy własną i obcą. Podział ten określa poczucie inhereencji człon-

ków grupy oraz relacje w – i międzygrupowe. Wprowadzony został on przez Williama Grahama Sumnera (1995) jako jedna z podstawowych klasyfikacji w ramach teorii grup społecznych. Według niego członkowie grupy własnej żyją ze sobą w relacjach pokojowych. Ich stosunek do grup obcych jest z kolei stosunkiem wojny i grabieży, chyba że zawierają oni porozumienia modyfikujące ten stan, zaś obcy, pojawiający się w grupie są osobami zasymilowanymi, zaprzyjaźnionymi (Sumner 1995). Według autora konieczność wojny z „obcymi” sprzyja utrzymaniu pokoju wewnątrz własnej grupy. Charakterystyczna jest zależność, że im bardziej grupa własna narażona jest na konflikt z grupami „obcymi”, tym mocniejsza staje się jej organizacja i dyscyplina wewnętrzna (Łotocki, 2009, s. 15–17).

Obecnie Obcy/Inny staje się obiektem i narzędziem prowadzenia polityki z jednej strony otwartości i tolerancji, z drugiej jednak – strachu i niechęci, a nawet otwartej wrogości. A zatem polityka historyczna w wersji liberalnej oznacza zgodę na wielość i inność, a w wersji konserwatywnej zakłada kontrolę, odgórne sterowanie nastrojami społecznymi i kształtowanie podziałów wewnątrz społeczeństwa przez wyraziste budowanie murów zewnętrznych (Warchała, 2019, s. 273).

Reakcje na inność i obcość

Negatywne postrzeżenie odmienności i utożsamianie jej z obcością jest w znacznej mierze wynikiem panujących stereotypów, które prowadzić mogą do stygmatyzacji społecznej, ksenofobii i rasizmu (Łotocki, 2009, s. 19).

Pojęcie stygmatyzacji etymologicznie wywodzi się z greckiego słowa *stigma*, co oznacza „śląd ukłucia” oraz „piętno” (Łotocki, 2009, s. 17), a oznacza publiczne potępienie jakiejś osoby lub grupy osób i odrzucanie ich w kontaktach społecznych¹. Jak zauważa Erving Goffman (2005), jeżeli osoba, która w zwykłych interakcjach społecznych mogłaby zostać zaakceptowana, zostaje nosicielem łatwo zauważalnej, odstręczającej nas od niego cechy – okoliczność ta deprecjonuje inne jego właściwości, które mogłyby wywrzeć na nas pozytywne wrażenie. Taką osobę obciąża piętno, modyfikujące nasze antycypacje wobec niej. Stygmatyzacja, która może ujawniać się jako afektywny lub/i behawioralny komponent postawy, prowadzi do wykluczenia osób napiętnowanych poza obszar społecznie akceptowany, a w skrajnych przypadkach do odbierania im cech ludzkich (Wójcicka, 2018, ss. 127–130).

¹ <https://sjp.pwn.pl/sjp/stygmatyzacja;2576400.html>.

Reakcję na inność/obcość stanowią również zjawiska ksenofobii i rasizmu. Pojęcie „ksenofobia” wywodzi się od greckiego *ksenos* (obcy, gość) i *phobos* („strach”, „uporczywy i chorobliwy lęk”). Według *Słownika wyrazów obcych* ksenofobia jest niechęcią, wrogością w stosunku do cudzoziemców i cudzoziemszczyzny. Postawa ta wywodzi się z uczucia niepokoju i zagrożenia ze strony „obcych” (Kopaliński, 2014).

Szersze znaczenie słowa „rasizm”, określane jako „współczesny rasizm”, odnosi się do zjawisk polegających ujawnianiu pewnych uprzedzeń w sposób subtelny i pośredni, z uwagi na obowiązujące współcześnie normy obyczajowe oparte na tolerancji (Chlebda, 2018).

Emanacją postaw pejoratywnych wobec Innych/Obcych jest tzw. mowa nienawiści². W opinii Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu RP „mowa nienawiści to wypowiedzi ustne i pisemne (...) obrażające, wyszydzające i poniżające grupy i jednostki z powodów po części od nich niezależnych – takich jak przynależność rasowa, etniczna, religijna, a także płeć, preferencje seksualne (...)” (Łodziński, 2003, za Bera, 2019, s. 60). Mowa nienawiści adresowana jest zazwyczaj do zbiorowości, a nie jednostek. Skierowana jest przeciwko zbiorowościom, w których udział determinowany jest biologicznie (kolor skóry, płeć, preferencja seksualna, przynależność etniczna i kalectwo), albo społecznie (język, obywatelstwo, religia, miejsce zamieszkania, zawód dziedziczony rodzinnie) (Kowalski i Tulli, 2003).

Skalę negatywnych zachowań wobec Innych/Obcych i „mowy nienawiści” ukazują wyniki licznych badań. Przykładem mogą być przeprowadzone przez Michała Bilewicza, Martę Marchlewską, Wiktora Sorala i Mikołaja Wiśniewskiego (2014). Wyniki przeprowadzonych analiz badawczych uzyskane przez autorów wskazują, że młodzi Polacy najczęściej spotykają się z mową nienawiści w Internecie, podczas rozmów w miejscach publicznych, w mediach, na murach, podczas demonstracji ulicznych, na imprezach sportowych i w innych miejscach. Najczęstszymi obiektami mowy nienawiści są w naszym kraju uchodźcy oraz osoby ze społeczności LGBT+.

Wyniki badań Ryszarda Bery (2019) pozwalają zauważyć, że na antysemitką mowę nienawiści w Internecie zwróciło uwagę 75% badanej młodzieży, a 80% dostrzegło wypowiedzi islamofobiczne. Sposób obrażania w sieci przejawia się również jako jedna z form cyberprzemocy.

Wyniki badań Anny Bocheńskiej-Brandt (2018) pokazują, że społeczeństwo polskie jest negatywnie ustosunkowane do narodowości: syryjskiej, se-

² Mowa nienawiści – ang. *hate speech*.

mickiej i rosyjskiej. W odniesieniu do wyznania religijnego ci sami respondenci przyjmują zdecydowanie negatywną postawę wobec wyznawców islamu, nieco rzadziej wobec osób wyznania prawosławnego (Bocheńska-Brandt, 2018).

Z kolei wyniki badań uzyskane przez Zespół Edukacji dla Bezpieczeństwa przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN³ wskazują na krytyczną ocenę badanych wobec polskiego społeczeństwa pod względem tolerancji. Co trzeci respondent stwierdził, że polskie społeczeństwo jest nietolerancyjne, zaś co drugi uznał, iż jest dość tolerancyjne, ale nie w każdym przypadku. Jedynie co piąty badany w pełni pozytywnie ocenił pod tym względem polskie społeczeństwo. Respondenci czują zagrożenie ze strony Obcych, głównie terrorystyczne (62,2%), uważają, że przez nich nastąpił w Polsce wzrost przestępczości (55,7%), bezrobocia oraz że Obcy odbierają pracę Polakom (45,1%), zagrażają „islamizacją” religii i Kościoła (36,4%) oraz przenoszą choroby (31,8%). Tylko 6,3% badanych uznało, że nie ma żadnych zagrożeń ze strony uchodźców. Rozważając stosunek społeczeństwa do środowiska LGBT+, 36,3% respondentów uznało je za tolerancyjne, natomiast co trzeci badany wskazał na brak tolerancji (Bera, 2019).

W polskiej prasie można zaobserwować również dyskurs wykluczenia Innych/Obcych. Jego analizę przedstawia Barbara Sobczak (2018). Tytułowe *Matryce wykluczenia* autorka prowadzi do: pominięcia, jednostronnej perspektywizacji wraz z selekcją negatywną i retoryką generalizacji, negatywnej metaforyzacji, patologizacji, insynuacji i odbierania głosu.

Metodologia badań własnych

Celem podjętych badań była diagnoza opinii i osobistych doświadczeń studentów związanych z relacjami społecznymi i edukacyjnymi z Innymi/Obcymi ze środowiska studenckiego. Sformułowany został również problem główny, który zawierał się w pytaniach: „Jaki stosunek prezentują badani studenci do Innych/Obcych w swoim środowisku?” oraz „Jakie relacje panują pomiędzy nimi a Innymi/Obcymi?”.

Na potrzeby badań przyjęto rozumienie kategorii *Inny* jako osoby, która wyróżnia się na tle innych ludzi ze względu na: niestandardowy wygląd

³ Badanie zrealizowane w okresie 2018–2019 wśród 1200 uczniów z klas maturalnych i studentów ostatniego roku studiów w ramach projektu ogólnopolskiego pn. „Młodzież wobec współczesnych zagrożeń w życiu społecznym”.

(ubiór, fryzura, kolczyki i inne ozdoby ciała), zainteresowania, poglądy, zachowanie, orientację seksualną lub styl życia, a także kierowanie się w życiu odmiennymi poglądami, przekonaniami i wartościami. Z kolei *Obcy* zdefiniowany został jako osoba nienależąca do jakiejś grupy, środowiska, rodziny; obywatel innego państwa (Dunaj, 1996, s. 632).

Badania zostały przeprowadzone w 2021 roku w grupie 347 studentów, zróżnicowanych pod względem kierunku i roku studiów, miejsca zamieszkania i wieku. Dobór próby grupy badanej był celowo-losowy. Celowo wybrane zostały do badań dwie uczelnie z terenu województwa podkarpackiego, które terytorialnie wchodzi w skład Euroregionu Karpaty (funkcjonującego na obszarach przygranicznych Polski, Ukrainy, Słowacji, Rumunii i Węgier)⁴. Losowo zaś wybrano respondentów spośród obu uczelni. Byli to studenci uczący się na różnych kierunkach dwóch uczelni: Uniwersytetu Rzeszowskiego i Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej w Jarosławiu. Badani pochodzący z miasta stanowili 66,3% ogółu badanych, natomiast 33,7% – ze wsi. Największą grupę respondentów stanowili studenci z pierwszego roku (45,8%), a najmniej liczną piątego (5,2%). Wśród badanych wyłonione zostały trzy grupy wiekowe: niespełna połowa badanych (47,6%) była w wieku 18–22 lat, 27,6% badanych w wieku 23–26 lat oraz co czwarty respondent miał ponad 26 lat.

W badaniach zastosowano: metodę sondażu diagnostycznego – szczególnie użyteczną w badaniach opinii publicznej (Babbie, 2009, s. 132) i umożliwiającą poznanie badanego zjawiska społecznego, poglądów, opinii, postaw oraz zachowań respondentów. Zastosowaną techniką badawczą była ankieta, a narzędziem – autorski kwestionariusz ankiety, który składał się z pytań zamkniętych i otwartych. Autorski kwestionariusz ankiety został opracowany na platformie Google Forms, a następnie przekazany studentom z prośbą o jego wypełnienie i odesłanie. Ankieta miała formę całkowicie anonimową, zawierała pytania zamknięte oraz otwarte dotyczące podjętej problematyki. Respondenci, za pośrednictwem poczty elektronicznej, otrzymali link z kwestionariuszem ankiety z prośbą o jego wypełnienie oraz przekierowanie do kolejnych potencjalnych respondentów. Badanym zostały postawione pytania o źródła wiedzy na temat osób odmiennych kulturowo, ich osobistych doświadczeń związanych z Innym/Obcym oraz o to, kim według nich jest Inny/Obcy. Pytanie o Innego/Obcego miało pozwolić nie tylko na rozpoznanie poziomu wiedzy i opinii badanych, ale również diagnozę, czy w odpowiedziach ujawnią się stereotypy i uprzedzenia na temat inności lub wypowiedzi

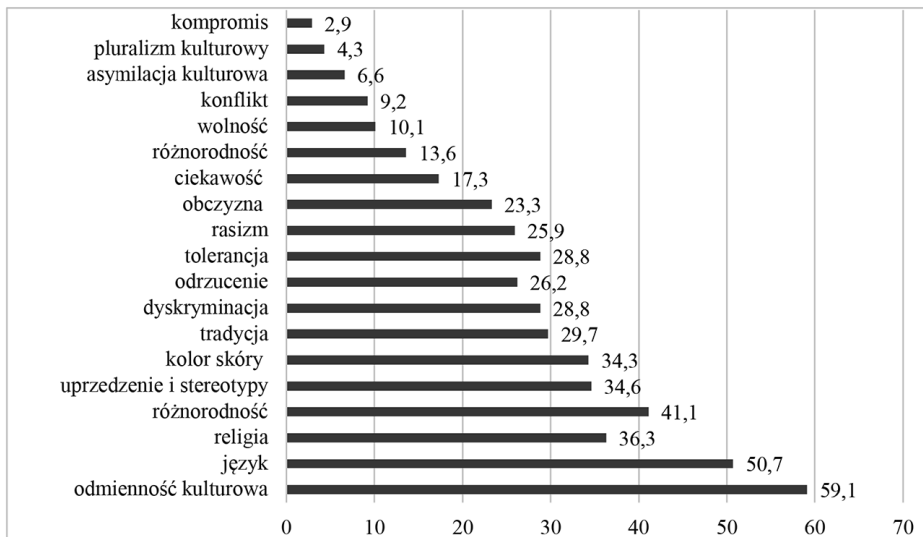
⁴ <https://www.karpacki.pl/stowarzyszenie/>.

emocjonalne, które będą wskazywały na pozytywny lub negatywny stosunek nauczycieli i studentów wobec odmienności kulturowej.

Inny/Obcy w relacjach społeczności studenckiej – wyniki badań

Pierwszą kwestią podjętą w badaniach było poznanie skojarzeń studentów z kategorią Inny/Obcy. Ponad połowie respondentów termin ten kojarzy się z odmiennością kulturową (59,1%) i językową (50,7%). Często również z różnorodnością (41,1%) i religią (36,6%). Skojarzenia studentów można było podzielić na pozytywne i negatywne. W pierwszej grupie znalazły się takie, jak: różnorodność, tradycja, tolerancja, wolność, pluralizm kulturowy, wolność, ciekawość. Dla wielu osób określenie Inny/Obcy ma jednak zabarwienie negatywne i kojarzy im się z konfliktem, dyskryminacją, rasizmem, odrzuceniem, uprzedzeniami i stereotypami (wykres 1).

Wykres 1. Skojarzenia studentów ze słowem obcy/inny%

Źródło: Opracowanie własne.

Studenci ocenili również swój stosunek wobec Obcych/Innych. Większość badanych oceniła, że jest on pozytywny (67,1%), rzadziej ambiwalentny (23,6%), zaś niecałe 9% ogółu respondentów stwierdziło, że nie ma zdania na ten temat. Podobnie, chęć podejmowania dążeń w celu poznawania innych/

obcych kultur deklaruje 61,4% badanych studentów, 35% raczej wyraża taką chęć, a niewiele ponad 3% nie składa tego typu deklaracji. Ponad 38% respondentów uważa, że niedobrze jest, gdy jedno państwo zamieszkują ludzie jednej narodowości, ponieważ kraj jest wtedy hermetyczny i zamknięty, co sprzyja niepożądanym zrachowaniom względem cudzoziemców i osób odmiennych od reszty społeczeństwa.

Ponad połowa studentów zapytanych o osobiste doświadczenia odmienności kulturowej stwierdziła, że ma wśród swoich znajomych osoby Inne/Obce. Co piąty respondent deklaruwał nieznanostwo takich osób, a nieco ponad 23% nie było zorientowanych, czy wśród jego znajomych są takie osoby. Nieco inaczej przedstawia się sytuacja w przypadku środowiska akademickiego, którego częścią są osoby Inne/Obce. Okazuje się, że co trzeci student nie posiada bliższych kontaktów z Innymi/Obcymi na uczelni, 36% badanych nawiązuje takie relacje, natomiast 34% nie jest nimi zainteresowana.

Kolejnym istotnym zagadnieniem, które pozwoliło na diagnozę nastawienia studentów do Obcych/Innych, było uzyskanie opinii dotyczącej następujących stwierdzeń:

- dla wszystkich państw jest korzystne, jeżeli ludzie mogą się przemieszczać, pracować i studiować, gdzie tylko chcą;
- obecność cudzoziemców wzbogaca różnorodność kulturową i sprawia, że ludzie stają się bardziej otwarci na Innych/Obcych.

Analizowane dane zestawione zostały w tabeli 1.

Tabela 1. Opinie studentów dotyczące korzyści wynikających z możliwości swobodnego przemieszczania się oraz cudzoziemców wzbogacających różnorodność kulturową

kategorie	dla wszystkich państw jest korzystne, jeżeli ludzie mogą się przemieszczać, pracować i studiować, gdzie tylko chcą		obecność cudzoziemców wzbogaca różnorodność kulturową i sprawia, że ludzie stają się bardziej otwarci na Innych/Obcych	
	liczba	%	liczba	%
zdecydowanie zgadzam się	145	41,8	102	29,4
zgadzam się	150	43,3	171	49,3
nie mam zdania	39	11,2	53	15,2
nie zgadzam się	8	2,3	18	5,2
zdecydowanie nie zgadzam się	5	1,4	3	0,9
razem	347	100,0	347	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Zaprezentowane wyniki wskazują na sporą przychylność podkarpackich studentów względem obecności obcokrajowców w naszym kraju. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku swobodnego przemieszczania się w celach zarobkowych czy zdobywania wiedzy – nieco ponad 40% respondentów uważa, że dla wszystkich państw jest to korzystne. Analiza zestawionych w tabeli 1 danych potwierdza otwartość studentów zarówno na obecność cudzoziemców w kraju, jak również na możliwość przemieszczania się pomiędzy państwami. Jest oczywiście grupa respondentów, którzy są przeciwnego zdania, ale stanowią oni niewielki odsetek badanych.

Odnosząc się do wypowiedzi zaprezentowanych w tabeli 1, zapytano studentów o możliwość podejmowania studiów w Polsce przez cudzoziemców. Aż 94,1% respondentów deklaruje, że powinno się umożliwić cudzoziemcom studiowanie, 4,5% nie ma zdania, natomiast 1,4% badanych uważa, że nie powinni mieć gody na kształcenie w polskich uczelniach.

Inny/Obcy to nie tylko cudzoziemiec, niepełnosprawny, różniący się od nas, ale również osoba ze środowiska LGBT. W ankietach studenci wyrazili opinie na temat potencjalnych ról, jakie mogłyby pełnić wyżej wymienione osoby. Były to role: sąsiada, bliskiego współpracownika, lekarza, nauczyciela lub opiekunki dziecka respondenta, szefa i księdza (tabela 2). Analiza wypowiedzi badanych wskazuje na fakt, że na ogół respondenci nie mają problemu z sąsiedztwem cudzoziemca (81,0% ogółu badanych).

Tabela 2. Opinie studentów dotyczące ich reakcji na potencjalne role, jakie mogłyby pełnić cudzoziemcy i osoby LGBT

Jak zareagował(a)byś, gdyby okazało się, że cudzoziemiec ma zostać Twoim:				Jak zareagował(a)byś, gdyby okazało się, że osoba LGBT+ (gej, lesbijka, biseksualista, transpłciowy, interpłciowy) ma zostać Twoim:			
kategorie	stwierdzenie	L	%	kategorie	stwierdzenie	L	%
sąsiadem	nie miał(a)bym zastrzeżeń	281	81,0	sąsiadem	nie miał(a)bym zastrzeżeń	241	69,4
	trudno powiedzieć	66	19,0		trudno powiedzieć	70	20,2
	był(a)bym przeciwko	0	0,0		był(a)bym przeciwko	36	10,4
bliskim współpracownikiem	nie miał(a)bym zastrzeżeń	291	83,9	bliskim współpracownikiem	nie miał(a)bym zastrzeżeń	256	73,8
	trudno powiedzieć	55	15,9		trudno powiedzieć	68	19,6
	był(a)bym przeciwko	0	0,0		był(a)bym przeciwko	23	6,6
lekarzem	nie miał(a)bym zastrzeżeń	272	78,4	lekarzem	nie miał(a)bym zastrzeżeń	241	69,5
	trudno powiedzieć	65	18,7		trudno powiedzieć	68	19,6
	był(a)bym przeciwko	10	2,9		był(a)bym przeciwko	38	1,0

Jak zareagował(a)byś, gdyby okazało się, że cudzoziemiec ma zostać Twoim:				Jak zareagował(a)byś, gdyby okazało się, że osoba LGBT+ (gej, lesbijka, biseksualista, transpłciowy, interpłciowy) ma zostać Twoim:			
kategorie	stwierdzenie	L	%	kategorie	stwierdzenie	L	%
nauczycielem twojego dziecka	nie miał(a)bym zastrzeżeń	259	74,6	nauczycielem twojego dziecka	nie miał(a)bym zastrzeżeń	176	50,7
	trudno powiedzieć	75	21,6		trudno powiedzieć	91	26,2
	był(a)bym przeciwko	13	3,7		był(a)bym przeciwko	80	23,1
szefem	nie miał(a)bym zastrzeżeń	248	71,5	szefem	nie miał(a)bym zastrzeżeń	249	71,8
	trudno powiedzieć	91	26,2		trudno powiedzieć	73	21,0
	był(a)bym przeciwko	8	2,3		był(a)bym przeciwko	25	7,2
opiekunką twojego dziecka	nie miał(a)bym zastrzeżeń	188	52,2	opiekunką twojego dziecka	nie miał(a)bym zastrzeżeń	137	39,5
	trudno powiedzieć	130	37,5		trudno powiedzieć	112	32,3
	był(a)bym przeciwko	29	8,4		był(a)bym przeciwko	98	28,2
księdzem w parafii	nie miał(a)bym zastrzeżeń	212	61,1	księdzem w parafii	nie miał(a)bym zastrzeżeń	107	31,1
	trudno powiedzieć	118	34,0		trudno powiedzieć	95	27,4
	był(a)bym przeciwko	17	4,9		był(a)bym przeciwko	144	41,5

Źródło: Opracowanie własne.

Również w przypadku posiadania przez ankietowanych bliskiego współpracownika cudzoziemca nie zauważali w tym problemu (83,9%).

Opór respondentów pojawiał się w przypadku osoby z mniejszości seksualnych. Nieco ponad 6% badanych nie zgadzało się, aby ich współpracownikiem była taka właśnie osoba. W przypadku lekarza cudzoziemca i osoby LGBT+ zdecydowana większość studentów nie miałaby nic przeciwko. Ponad 23% studentów jest zdecydowanie przeciwna, aby nauczycielem ich dziecka była osoba ze środowiska LGBT+. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku, gdyby osoba z tzw. mniejszości seksualnych była opiekunką(-nem) dzieci respondentów. W tym przypadku prawie co trzeci jest przeciwny takiej opiece. Z kolei ponad 41% badanych jest przeciwnych, aby księdzem w ich parafii była osoba LGBT+. Podsumowując rozważania dotyczące wyników zawartych w tabeli 2, należy stwierdzić, że ankietowani chętniej akceptują cudzoziemców w charakterze swojego: sąsiada, szefa, współpracownika, nauczyciela i opiekuna/ki dziecka oraz księdza niż osobę LGBT+.

Oprócz relacji z cudzoziemcami i osobami LGBT studenci ocenili również relacje z osobami niepełnosprawnymi postrzeganymi przez nich również w kategoriach Innych. Na pytanie o to, czy osoby niepełnosprawne powinny mieć indywidualny program nauczania, co piąty respondent odpowiedział

„nie”, wskazując, że integracja z pozostałymi studentami przynosi osobom niepełnosprawnym wiele korzyści – integruje z grupą i zapewnia wsparcie. Co trzeci badany udzielił odpowiedzi „tak”, uzasadniając swój wybór komfortem nauki osoby niepełnosprawnej. Pozostała grupa studentów nie ma zdania w badanym zagadnieniu.

Opinie ponad połowy respondentów dotyczące nastawienia polskiego społeczeństwa wobec Innych/Obcych wskazują, że niestety nie jest ono pozytywne (55,3%). Według ankietowanych Inni/Obcy są wyśmiewani i wytykani palcami (54,9%) i dyskryminowani (48,7%).

Studenci zgłaszali również propozycje zmian w systemie edukacji oraz działań społecznych (m.in. w środowisku rodzinnym), które przyczyniłyby się do kształtowania pozytywnych relacji z Innymi/Obcymi. Proponowali najczęściej: uczenie dzieci od najmłodszych lat, że inny czy obcy nie oznacza gorszy; krzewienie tolerancji; wycieczki wielokulturowe, pogadanki, praktyki oraz wymianę międzynarodową celem zapoznania się z innymi narodowościami oraz kulturą innych państw; edukowanie od najmłodszych lat o innych narodowościach, kulturach, religiach czy orientacjach, a także wprowadzenie profesjonalnej edukacji seksualnej, w celu zwiększenia lub rozbudzenia świadomości różnorodności w postrzeganiu samego siebie oraz swojej tożsamości seksualnej; zmianę w nauczaniu względem niepełnosprawnych; odchodzenie od litości i pomagania na rzecz wspierania; tolerancji, akceptacji oraz uczenie empatii i otwarcia na drugiego człowieka itp.

Konkluzje

Zaprezentowane wyniki badań oscylują wokół kategorii Innego/Obcego w kontekście relacji z przedstawicielami środowiska studenckiego. Celem badań było poznanie perspektywy postrzegania Innego/Obcego przez studentów. Zarówno przedmiot badań, jak i dobór grupy badanej były istotne z punktu widzenia edukacji, ponieważ stanowi to realne wyzwanie w kontekście obserwowanych współcześnie zjawisk związanych z konserwatyzacją społeczeństwa i rosnącego poziomu braku tolerancji, ksenofobii wobec osób odmiennych pod jakimś względem od nas samych.

W społeczności akademickiej student zarówno z gorzej i lepiej sytuowanej rodziny będzie odróżniał się od pozostałych. Niepełnosprawny jeszcze przed rozpoczęciem studiów będzie „tym innym”, czemu sprzyjają choćby bariery architektoniczne. Podobnie rzecz ma się w przypadku studentów ze środowiska LGBT+ czy innego wyznania.

Studenci, opisując własne doświadczenia i relacje z Innymi/Obcymi, wskazywali z jednej strony, że są to najczęściej osoby, których zachowanie, sposób bycia nie przystaje do przyjętych norm. Inni natomiast wskazywali na kogoś, kto w pewien sposób wyróżnia się wśród tłumu, jest interesujący. Podsumowując wyniki zaprezentowanych badań, można zauważyć, że relacje badanych z osobami z innych kręgów kulturowych czy niepełnosprawnymi, przedstawicielami innych wyznań są zdecydowanie lepsze niż ze środowiskiem mniejszości seksualnych. Okazuje się, że większość studentów nie miało do tej pory okazji do bezpośredniego poznania osób z tego środowiska, a swoje wyobrażenie budowali na podstawie przekazu medialnego. Pejoratywne oceny tej grupy społecznej mogą zatem wynikać w znacznej mierze z utrwalanych stereotypów. Debata publiczna prowadzona w mediach, w ramach której eksponowany jest negatywny wizerunek osób LGBT+, nie wpływa na poprawę stosunku społeczeństwa polskiego do tej grupy społecznej. Skutkuje to traktowaniem ich jako swoistego zagrożenia oraz sprzyja niskiemu poziomowi rzetelnej wiedzy na ich temat oraz może budzić lęk. W konsekwencji negatywne oceny respondentów kierowane przez badanych pod adresem przedstawicieli tego środowiska zdają się formą reakcji obronnej przed nieznanym. Narzucanie przez środki masowego przekazu określonego sposobu postrzegania tego zjawiska i pomijanie pozytywnych aspektów sprzyja zatem ich wykluczeniu społecznemu.

Z drugiej jednak strony, jak wskazują zaprezentowane badania, zauważalna staje się zmiana w postrzeganiu studentów kategorii Inny/Obcy w odniesieniu do cudzoziemców, osób niepełnosprawnych. Traktowani są oni z dużą dozą zrozumienia i tolerancji ich odmienności. Już nie budzi lęku, zdziwienia czy niesmaku widok osoby chorej, niepełnosprawnej, czy wręcz uchodźcy na polskiej ulicy, a tym bardziej w uczelni. Jest to zapewne efekt wzrostu liczby migrantów edukacyjnych, ekonomicznych i politycznych w naszym kraju.

W opinii ponad połowy studentów przeważa pogląd, że polskie społeczeństwo jest negatywnie nastawione wobec Innych/Obcych. Respondenci wskazują, że niestety są oni wyśmiewani, wytykani palcami i dyskryminowani, czasami wręcz obserwują zachowania rasistowskie i ksenofobiczne.

Diagnoza i analiza aspektu poznawczego studentów wobec każdej odmienności może stanowić istotną wskazówkę dla tworzenia programów kształcenia mających na celu wyposażenie studentów w świadomość kulturową oraz postawę tolerancji i akceptacji inności i obcości. Warto bowiem pamiętać, że działania edukacyjne, które mają na celu podnoszenie świadomości i poziomu wiedzy międzykulturowej, odgrywają istotną rolę w kształ-

towaniu postawy otwartości młodego pokolenia zwłaszcza w obliczu wzmożonych ruchów migracyjnych w naszym najbliższym sąsiedztwie.

Ważnym narzędziem wzmacniania u studentów pozytywnych relacji z Innymi/Obcymi jest edukacja międzykulturowa, w ramach której nauczyciele i pedagodzy podejmują się niezwykle istotnego zadania, jakim jest przygotowanie młodego pokolenia do współżycia z Innymi/Obcymi. Edukacja międzykulturowa intensyfikuje pozytywne nastawienia do wszelkiej inności oraz niweluje, a nawet tłumi pejoratywne zachowania.

W świetle ogólnych założeń edukacja międzykulturowa ujmowana jest obecnie jako nowy paradygmat kształcenia, zatem powinna uwzględniać między innymi: kreowanie postawy otwartości na Innych/Obcych, czego efektem staje się umiejętność ich zauważania, poznawania, wola rozumienia i porozumienia, uznawania odrębności, docenienia, szukania miejsc wspólnych i różnic, czerpania wzajemnych korzyści intelektualnych i emocjonalnych (Morawska, 2010, s. 155). Nauka tolerancji i akceptacji powinna stać się priorytetem dla procesu edukacji międzykulturowej na najbliższe lata.

Bibliografia

- Babbie, E. 2009. *Podstawy badań społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Belzyt, J.I. i Badera, J. 2018. Inny/Obcy a konflikt – fenomen wzajemnych zależności. *Zeszyty Naukowe Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią Polskiej Akademii Nauk*, nr 106, ss. 5–12. <https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-e371d8d1-3246-4c6a-a88d-0afdec5d8ce8/c/Belzyt-Badera.pdf> (5.07.2022).
- Benedyktowicz, Z. 2000. *Portrety obcego: od stereotypu do symbolu*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Bera, R. 2019. *Mowa nienawiści źródłem przemocy i agresji*. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin–Polonia*. XXXII, 3, ss. 59–66. <http://dx.doi.org/10.17951/j.2019.32.3.59-66>.
- Bilewicz, M., Marchlewska, M., Soral, W. i Wiśniewski, M.W. 2014. *Mowa nienawiści. Raport z badań sondażowych*. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.
- Bocheńska-Brandt, A. 2018. *Dystans społeczny emigrantów polskich wobec Obcych w nowym środowisku społeczno-kulturowym*. Lublin: UMCS (niepublikowana rozprawa doktorska).
- Bokszański, Z. 2001. *Stereotypy a kultura*. bmw. Wydawca: Funna.

- Chlebda, W. 2017. Jak (w Polsce) zostać Innym. W: Karwatowska, M., Litwiński R. i Siwiec, A. red. *Obcy Inny. Analiza przypadków*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, ss. 13–26.
- Chlebda, W. 2018. Rozumienie Obcego i Innego w perspektywie wybranych dyscyplin naukowych. W: Karwatowska, M., Litwiński R. i Siwiec, A. red. *Obcy Inny. Propozycje aplikacji pojęciowych*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, ss. 29–35.
- Chromiec, E. 2004. *Dziecko wobec obcości kulturowej*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Dziewięcka-Bokun, L. i Śledzińska-Simon, A. 2010. *Spółczesność wobec innego. Kategoria innego w naukach społecznych i życiu publicznym*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Dunaj, B. 1996. *Słownik współczesnego języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Wilga.
- Dunin-Dutkowska, A. 2018. Przekład (literacki) jako wyraz gościnności wobec Obcego i Innego. W: Karwatowska, M., Litwiński R., Siwiec, A. red. *Obcy Inny. Propozycje aplikacji pojęciowych*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, Lublin, ss. 313–324.
- Goffman, E. 2005. *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Bogdanowska-Jakubowska, E. 2015. Inny1 i Inny2 – znaczenie potoczne kontra znaczenie akademickie. W: *Inność/różnorodność w języku i kulturze*. s. 9. <https://core.ac.uk/download/pdf/197746977.pdf> (5.07.2022).
- Kapuściński, R. 2006. *Ten Inny*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Karwatowska, M., i Tymianki, L. 2017. Inny jak konstrukt kulturowy w świetle skojarzeń studentów. W: Karwatowska, M., Litwiński, R. i Siwiec, A. red. *Obcy Inny. Analiza przypadków*. Wydawnictwo: UMCS, ss. 27–40.
- Kopaliński, W. 2014. *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*. Wydawnictwo: RYTM.
- Kowalski, W.S. i Tulli, M. 2003. *Zamiast procesu. Raport o mowie nienawiści*. bmw. Wydawnictwo: W.A.B. popularnonaukowa.
- Łotocki, Ł. 2009. *Integracja i dyskryminacja krajobraz 2009*. Badania. Ekspertyzy. Rekomendacje.
- Łodziński, S. 2003. *Problemy dyskryminacji osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. Raport nr 219*. Warszawa: Wydział Analiz Ekonomicznych i Społecznych Kancelarii Sejmu, Biuro Studiów i Ekspertyz.
- Morawska, I. 2010. Niech Inny nie będzie obcy..., czyli edukacja międzykultu-

- rowa na lekcjach języka polskiego. W: Myrdzik, B. i Dunaj, E. red. *Oswajanie inności w edukacji polonistycznej*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 155.
- Ogrodzka-Mazur, E. 2008. Nowy profesjonalizm nauczyciela w kontekście przygotowania do edukacji międzykulturowej. W: Lewowicki, T., Ogrodzka-Mazur, E. i Szczurek-Boruta, A., red. *Praca nauczyciela w warunkach wielokulturowości – studia i doświadczenia z pogranicza polsko-czeskiego*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 25–72.
- Rugała, H. 2021. Spotkanie z innym – doświadczenia nauczycieli i studentów pedagogiki. *Colloquium Pedagogika. Nauki O Polityce i Administracji Kwartalnik*. 1(41), ss. 1–12.
- Serkowska-Mąka, J. 2019. Szkoła dla Innego. Filozofia i pedagogika dialogu w edukacji międzykulturowej. *Studia Paedagogica Ignatiana*. 22, ss. 51–72. DOI: 10.12775/SPI.2019.1.003
- Sobczak, B. 2018. *Matryce wykluczenia*. W: Karwatowska, M., Litwiński, R. i Siwiec, A. red. *Obcy Inny. Propozycje aplikacji pojęciowych*. Wydawnictwo UMCS, Lublin, ss. 197–214.
- Sobecki, M. 1999. *Kształtowanie postaw wobec odmienności jako nowe zadanie wychowania*. W: Nikitorowicz J. i Sobecki, M. red. *Edukacja międzykulturowa w wymiarze instytucjonalnym*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”, ss. 91–98.
- Sobol, E. red. 1993. *Mały słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN.
- Szczurek-Boruta, A. 2013. *Doświadczenia społeczne w przygotowaniu przyszłych nauczycieli do pracy w warunkach wielokulturowości*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Szwed, R. 2003. *Tożsamość a obcość kulturowa: studium empiryczne na temat związków pomiędzy tożsamością społeczno-kulturalną a stosunkiem do obcych*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Warchała, J. 2019. Zrozumieć fenomen Innego/Obcego. *Etyka*. 58, ss. 268–277.
- Winiarska, J. 2020. Niechciani obcy – Imigranci w świetle komentarzy internetowych. *LingVaria*. 2 (30), ss. 159–174. <https://journals.akademicka.pl/iv/article/download/1445/1309> (5.07.2022).
- Wójcicka, M. 2018. Społeczno-kulturowe funkcje Obcego/Innego. W: Karwatowska, M., Litwiński, R. i Siwiec, A. red. *Obcy Inny. Propozycje aplikacji pojęciowych*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, ss. 127–138.

Students about relations with Different/Stranger

Abstract: The article presents the results of the research on the definitional view of the Other/Other, the sources of knowledge and personal experiences of the respondents relating to people different from them.

In the first part of the article, the definitions of Otherness/Alien according to different authors are cited and the difference of these two conceptual categories is shown. In the next part of the paper, the negative reactions of society to otherness/foreignness are presented, with particular emphasis on racist and xenophobic attitudes. Research showing the scale of pejorative behavior toward Otherness/foreignness in Polish society is presented.

The third part of the study presents the results of the author's research on the relations of students of the University of Rzeszow and the State Higher School of Technology and Economics in Jaroslaw with Others/Aliens, who are part of their immediate environment, including students. The analysis of the research results is an attempt to answer the question "Who is the Other/Other in the perception of students?".

Keywords: cultural difference, cultural diversity, other, stranger, tolerance.

Translated by Joanna Smyła